

ПСИХОЛОГІЯ «SOFT SKILLS»

УДК 159.923+378

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.3/14>

Копилова С.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Ковальська Н.М.

Херсонський національний технічний університет

СИСТЕМНО-ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО КОНЦЕПТУ «SOFT SKILLS»

У статті на основі еволюційного принципу здійснено аналіз концепту «soft skills» та його зв'язок з поняттями інтелектуальні здібності, ключова компетентність. Методологічною основою для аналізу є системно-еволюційний підхід, який дозволяє осмислити soft skills в системі взаємозв'язків з компонентами особистості: когнітивним, афективним, поведінковим. Це забезпечить зменшення неоднозначності в тлумаченні поняття «soft skills», а також зробить можливою критичну оцінку численних наукових праць, присвячених аналізу цього поняття.

Узагальнення поглядів науковців на сутність soft skills дозволило виділити ознаки відповідного поняття. На основі виділених ознак soft skills уточнено попередньо сформульоване визначення відповідного поняття, а також обрано підстави класифікації.

Встановлено, що наявні підходи до класифікації soft skills ґрунтуються на емпіричних засадах. Невизначеність методологічних передумов породжувала різноманітність позначень тих інтелектуальних здібностей і здатностей, які відносять до «м'яких навичок». Для усунення цього недоліку застосовано еволюційний принцип.

Запропонована класифікація soft skills, яка дозволяє їх упорядкувати: за характером провідного чинника актуалізації «гнучких навичок»: вплив середовища (soft skills для захисту: комунікативні і проектні); вплив людини, що наділена свідомістю і волею (soft skills для підтримання стійкості: тайм-менеджмент і критичне мислення); вплив особистості, що здійснює пошук оптимального рішення (soft skills для сталого розвитку: емоційний інтелект і лідерство, кооперація і креативність). Залежно від спрямованості змін внаслідок взаємодії особистості і середовища, доцільно розрізняти гнучкі навички, що орієнтовані всередину (розвиток особистості) і такі, що орієнтовані назовні, тобто на перетворення дійсності.

Ключові слова: системно-еволюційний підхід, інтелектуальні здібності особистості, інтелектуальна здатність особистості, soft skills («м'які навички»), класифікація soft skills, ключова компетентність.

Постановка проблеми. Динамізм сучасного життя зумовлює необхідність діяти у невизначених ситуаціях. Далеко не всі фахівці виявляються готовими до цього. Це означає, що цілі вищої освіти не в повній мірі відповідають об'єктивній ситуації професійної діяльності. Виникає необхідність наукового осмислення вектору змін системи вищої освіти відповідно до специфіки сучасної ситуації, яка набуває глобальні виміри.

І. Муравйова виділяє такі характеристики сучасної ситуації як турбулентність і невизна-

ченість. Для ілюстрації власної позиції вона використовує аббревіатуру VUCA – нестабільність (Volatility), невизначеність (Uncertainty), складність (Complexity), неясність, двозначність (Ambiguity) [1, с. 109]. К. Волинець описує стан і тенденції розвитку сучасного суспільства через поняття «виклики XXI століття», «глобалізація», «міжнародна інтеграція», «трансформація», «інформаційна революція», «економічна революція». Провідне значення має четверта промислова революція, яка зумовлює кардинальні зміни у сві-

товій економіці й укладі життя людей. Її настання було зафіксоване на Всесвітньому економічному форумі у Давосі (2020). Наслідки цієї революції вбачаються у формування глобальної архітектури [2, с. 75]. Таке бачення отримує підтвердження в сучасній загальнонауковій картині світу, що ґрунтується на принципі глобального еволюціонізму. Це означає розширення масштабів сучасного світу, перехід від наукового пізнання соціальних процесів і структур до глобальних.

На сучасному етапі головним чинником прогресу людства, на нашу думку, стає система освіти, насамперед вищої. Дія об'єктивних чинників зумовлює необхідність змін у ній. «Освіта перетворюється на складний соціальний організм, що відіграє визначальну роль у суспільному прогресі людства» [2, с. 75].

Початок нового етапу європейської освітньої політики, що вказує на зміну масштабу, організаційно був оформлений у рамках програми «Освіта та професійна підготовка 2010», затвердженій у травні 2000 року на засіданні Єврокомісії у Лісабоні. К. Волинець пов'язує необхідність якісно іншої освіти з тим, що підростаючому поколінню доведеться оволодівати професіями, яких ще не існує. Також виділяється такий чинник як «переорієнтація потреб ринку на універсальні компетенції XXI століття» [2, с. 74-75]. На нашу думку, такі потреби виникли не зараз, проте на сучасному етапі створене теоретичне підґрунтя та наукові школи для їх усвідомлення, а також методологічні засади для виділення і обґрунтування способів задоволення.

Відомо, що у багатьох випадках практика випереджає теорію. Завдяки впливу міжнародної спільноти в Україні прийнято стандарти вищої освіти, що дозволило підтримати ідею розвитку універсальних компетенцій в програмах підготовки висококваліфікованих фахівців. Проте, як зазначають дослідники, не всі науково-педагогічні працівники належним чином реалізують її в освітньому процесі. Однією з причин є недостатнє розуміння сутності змін на різних рівнях системи вищої освіти. Вирішенню даної проблеми сприятиме науково-психологічне осмислення концепту «soft skills», а також зменшення різноманітності у матеріалі, що накопичений в психології й педагогії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна частина науковців підтримала ідею формування «Soft skills», обґрунтовуючи їх зв'язок з ефективністю виконання професійних завдань. На думку С. Шестакової, м'які навички є особливо

актуальними для представників людиноцентристських професій [3]. Шляхи формування гнучких навичок осмислюються в контексті професійної підготовки юристів (С. Шестакова), педагогічних кадрів (К. Волинець), під час вивчення іноземної мови (О. Курінний, Т. Черкасова, Ж. Діденко) тощо. Предметом уваги науковців стали напрями і методи формування soft skills у студентів (С. Шестакова, О. Курінний), особливостей формування soft skills в контексті підготовки майбутнього педагога (К. Волинець), методичні засади формування soft skills у студентів в умовах дистанційного навчання (Ж. Діденко).

Через недостатній рівень теоретико-методологічного осмислення концепту «soft skills» дослідники вказують на неоднозначність його тлумачення у наукових працях. Як зазначає К. Коваль, це поняття найчастіше залишається за межами проблемного поля вивчення [4, с. 166]. Унаслідок цього, на думку Ж. Діденко, зміст поняття «soft skills» недостатньо досліджено в науці, ознакою чого є відсутність єдиної узгодженої класифікації м'яких навичок [5, с. 267]. Зауважимо, що класифікація «soft skills» здійснюється на емпіричній основі шляхом узагальнень; неоднозначність у підходах є ознакою відсутності задовільного принципу, на основі яких можливі узагальнення.

Постановка завдання. Мета статті – на основі еволюційного принципу концептуально конкретизувати поняття «soft skills» і обґрунтувати підхід до класифікації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до еволюційного принципу, рух будь-якої системи відтворює еволюційний рух людства. У своєму розвитку людство пройшло ступені, що відповідають рівню неживої природи, органічної природи (життя), суспільства. На сучасному етапі спостерігається становлення нової форми організації руху матерії, яка академіком В. Вернадським позначена як «ноосфера». На нашу думку, найбільш доцільним для позначення найбільш високої форми руху матерії є поняття «творчість». Кожній формі організації руху матерії відповідає специфічний результат того чи іншого процесу. Якщо виходити з положення, що вся матерія володіє властивістю відображення (а пізнання є формою відображення дійсності), первинне значення має знання як результат пізнання. Властивістю життя є активність, тому логічно припустити, що вторинне значення будуть мати навички як результат пристосувальної активності індивіда в середовищі.

Для подальшого аналізу доцільним є звернення до моделі змісту освіти, запропонованої

І. Лернером у науковій праці «Дидактичні основи методів навчання» (1981), яка, на нашу думку, набула визнання в науковій спільноті самі завдяки тому, що достатньо повно відображає результати еволюційного руху матерії. Це знання, досвід здійснення відомих способів діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного відношення людей до світу та один до одного. Така модель відповідає змісту культури. Проте сучасні науковці вказують на обмеженість поняття «культури» і пропонують доповнити його терміном «цивілізація». Це є виправданим з урахуванням становлення нової форми організації еволюційного руху матерії, а саме, – ноосфери. Тому з'являється пізнавальна можливість удосконалити модель І. Лернера, а також обґрунтувати ті компоненти, які не набули належної конкретизації через недостатній розвиток соціогуманітарного знання. На нашу думку, слід розрізнити знання і розуміння; навички і «soft skills», уміння і досвід творчої діяльності. Не менш важливо розуміти місце «soft skills» в системі компетенцій і компетентності.

У психології «soft skills» аналізуються як інтелектуальні здібності. У педагогіці «soft skills» розглядаються як «універсальні компетенції», «ключові компетенції», «загальні компетенції». Як зазначають К. Волинець та С. Шестакова, для позначення вказаних в освітніх стандартах «загальних» компетенцій використовуються терміни «м'які навички», «гнучкі навички», «soft skills» [2; 3, с. 226].

Водночас «soft skills» ототожнюються з «life skills». Це принциповий момент, який вартий уваги. Якщо засновуватись на першому підході, то поняття «soft skills» втрачає ознаку «м'якості» через фіксацію у стандартах (там можуть бути зафіксовані вимоги до інтелектуальних умінь). Відповідно до еволюційного принципу, гіпотетично можна прийняти, що «life skills» відображає змістовий, а «soft skills», – формально-динамічний аспект досвіду емоційно-ціннісного відношення до світу та інших людей. У психології цей феномен позначається як «резильєнтність», «суб'єктивна реальність».

У наукових працях висуваються концептуальні положення про тотожність «soft skills» і особистісних якостей, а також про те, що «soft skills» мають соціальний характер (тобто не мають жорсткого зв'язку з конкретним змістом професійної діяльності). На думку К. Волинець, загальні компетентності (ймовірно, маються на увазі компетенції), прописані в стандарті вищої освіти, тісно

корелюють із особистісними якостями (м'якими компетентностями) і можуть бути базою для формування soft skills. «Ці навички також називають соціальними навичками, або ключовими компетентностями... Європейською Комісією універсальні компетентності» визначені як такі, що не залежать від фаху й рекомендуються для розвитку всім людям [2, с. 74]. Якщо компетенції мають нормативний характер, що характеризує єдність вимог, то компетентність, – практичний (цілісність загального, особистісного) й одиничного (індивідуального).

Дослідники переконані, що м'які навички є такими, що необхідні для міжособистісного спілкування, а також про те, що вони є особистісними складовими частинами емоційного інтелекту [5, с. 267]. К. Волинець, при розгляді проблеми формування м'яких навичок, посилаючись на В. Осадчого, апелює до понять «людина», «творчість», «духовність», «суб'єктивні можливості учасників педагогічного процесу» [2, с. 74]. С. Шестакова вказує на загальнолюдський характер якостей і навичок, віднесених до категорії soft skills [3, с. 227]. З позицій системно-еволюційного підходу, виправданим є розгляд soft skills в контексті інтелекту, творчості, духовності особистості.

Отже, під «soft skills» будемо розуміти спосіб духовного буття особистості, який є внутрішнім джерелом творчої професійної самореалізації і має тенденцію універсалізації в сучасній цивілізації. Це специфічна форма досвіду емоційно-ціннісного відношення до світу та інших людей, що має соціальний характер. Сформульоване визначення має гіпотетичний характер, отже, виникає необхідність перевірки. Таку перевірку дозволяє зробити аналіз текстів, а саме наукових статей, у яких окреслена проблема розглядається на рівні емпіричних узагальнень.

Виникнення будь-якого нового предмета, явища, феномену, насамперед, зумовлює необхідність концептуального позначення. Специфічний ефект освітньо-виховного процесу у вищій школі, що є не менш значущим, ніж професійна кваліфікація, був позначений «soft skills». У доповіді «21st Century Skills and Competences for NewMillennium Learners in OECD Countries» «soft skills» були названі навичками 21 століття [5, с. 267]. У дослівному перекладі з англійської мови soft skills – це «м'які навички». Цей термін, насамперед, має якісну ознаку, – «м'які» (у деяких випадках сприймається як метафора), а також зафіксував відмінність від навичок професійної групи. Проте він не дозволяє зрозуміти суттєві ознаки

того, що має бути сформоване й розвинене у здобувачів вищої освіти. Отже, цілком логічно почати з конкретизації концепту *soft skills*, але тепер уже не на рівні емпіричних міркувань, а з використанням сучасного наукового світогляду, що відповідає загальнонауковій картині світу.

Результатом застосування емпіричного підходу до розгляду сутності «*soft skills*» є накопичення емпіричного матеріалу для подальшого використання. На цьому етапі обмеженням у науководослідницькій діяльності є відсутність теорії, положення якої могли б виконувати методологічну функцію. Так, Ж. Діденко стверджує, що поняття «м'які навички» нею сформульоване на основі проведеного теоретичного аналізу українського та зарубіжного досвіду, а також статистичних даних. Але якщо не мати попереднього бачення, що ґрунтується на теоретичному положенні й методологічному принципі, результати, скоріше за все, матимуть суб'єктивний характер. Виникає необхідність подальшого наукового аналізу з використанням сучасних методологічних підходів, зокрема системно-еволюційного. Проведемо аналіз ознак, які науковцями уважаються значущими при формулюванні поняття «*soft skills*».

Більшість науковців родовим поняттям, до якого відносять *soft skills*, уважають особистісні характеристики (О. Таптигіна, А. Стадній, С. Голод) або ті, які з ними вони пов'язані: мотиваційні характеристики (О. Чуланова). Проте є й позиції науковців, відповідно до яких *soft skills* визначаються як комплекс навичок, які мають неспеціалізований, надпрофесійний характер; комплекс міжпрофесійних, універсальних, соціальних навичок (О. Курінний, К. Волинець), соціально-психологічні навички (Н. Махначова, А. Мідляр). Якщо у межах першого підходу *soft skills* розглядаються в аспекті структури особистості, то в межах другого, – в аспекті розвитку особистості в напрямку самореалізації у професійній діяльності. Тому вони також позначаються як загальні, універсальні, ключові. Другий підхід є більш сучасним.

Інша позиція до тлумачення *soft skills* пов'язана з їх віднесенням до здібностей, емоційного інтелекту. Європейська Комісія визначає «універсальні компетентності» як такі, що рекомендуються для розвитку всім людям. К. Волинець, розкриваючи сутність *soft skills*, підкреслює значущість здібностей у сучасному світі [2, с. 75]. Відомо, що розвиток емоційного інтелекту активно відбувається уже в дошкільному віці, а становлення особистості пов'язується з підлітковим періодом.

Тому виділені позиції не є суперечливими. Цей підхід прийнятий у педагогіці. Така різноманітність позицій є ознакою того, що *soft skills* мають комплексний характер.

Не менш значущою ознакою *soft skills* є процесуальність: виникнення й становлення *soft skills* як якості суб'єкта відбувається тільки через процес соціальної взаємодії (О. Чуланова, О. Таптигіна), розгляд як характеристики стосунків із іншими людьми (М. Беркович, Т. Коханова, С. Тихонова). Якщо *hard skills* є навичками роботи переважно з технікою, то *soft skills* – навичками роботи з людьми. І в цьому сенсі доцільно процитувати О. Курінного, Т. Черкасову, які констатують, що м'які навички «стосуються культури побудови комунікації незалежно від професійної спрямованості фахівця» [6]. Ця ознака вказує на соціальний характер *soft skills*, а саме на спосіб їх розвитку (становлення). Тому К. Волинець, О. Курінний та інші підкреслюють неможливість набуття *soft skills* під час цілеспрямованого навчання.

Зв'язок зі «сферою взаємодії» вказує на механізм розвитку *soft skills*, а вказівка на «роботу», «участь у робочому процесі» характеризує вплив *soft skills* на успішність і ефективність професійної діяльності. Тому дослідники підкреслюють значущість зв'язку між *soft skills* і успішністю виконання роботи (О. Чуланова, А. Стадній, С. Голод), успіхом у професійному, і в особистому житті (К. Волинець), ефективністю роботи і взаємодії з людьми у професійному просторі (О. Таптигіна, С. Шестакова), професійним й життєвим самовизначенням (С. Шестакова), життєдіяльністю людини (Н. Махначова, А. Мідляр). М'які навички допомагають людям адаптуватися, поводитися позитивно та ефективно справлятися з викликами професійного й повсякденного життя [11, с. 390]. На думку К. Волинець, людина, що володіє м'якими навичками, «швидше пристосовується до умов, що постійно змінюються, засвоїть додаткові професійні навички, оволодіє новою професією» [2, с. 74]. Як складові загальної компетентності *soft skills* цілком обґрунтовано розглядаються як провідний чинник впливу на рівень життя, результативність професійної діяльності й самореалізації особистості.

Якщо зв'язок *soft skills* із ефективністю професійної діяльності людини не викликає сумнівів, то зв'язок із когнітивним (освітнім) аспектом більш рідко стає предметом осмислення. М. Сінґе та Д. Населберґер стверджують, що м'які навички являють собою динамічне поєднання когнітивних та метакогнітивних навичок, міжособистісних,

інтелектуальних та практичних [12]. К. Волинець вказує на роль освітнього і творчого потенціалу у підготовці кваліфікованих фахівців [2, с. 74]. Знання й розуміння можуть бути розглянуті і як чинники розвитку soft skills, і як складові відповідного механізму.

Також доцільно проаналізувати додаткові специфічні ознаки поняття «soft skills», які виділяються науковцями. С. Шестакова, К. Волинець підкреслюють неможливість вимірювання soft skills; вони можуть бути встановлені лише на основі суб'єктивної оцінки. Н. А. Длугунович також підкреслює, що «soft skills» – це навички, які неможливо відстежити наочно, [7, с. 239]. Ж. Діденко, І. Муравйова звертають увагу на складність діагностики рівня розвитку soft skills [1, с. 5; 5]. Ця ознака вказує на внутрішній характер м'яких навичок, що унеможливорює кількісне вимірювання. Зауважимо, що сучасний кваліметричний підхід дозволяє усунути це обмеження завдяки якісним оцінкам. Н. Длугунович вказує, що hard skills швидко застарівають, а «soft skills» є актуальними завжди [7, с. 239]. Ця ознака вказує на динамічність.

Таким чином, виділені ознаки дозволяють уточнити гіпотетично сформульоване визначення поняття «soft skills», а також обрати підстави класифікації. Під soft skill» будемо розуміти інтелектуальну якість суб'єкта соціального процесу, яка забезпечує стійкість до зовнішніх викликів і можливість швидкого й адекватного реагування на зміни середовища, а також є внутрішнім джерелом творчої професійної самореалізації особистості. Ця якість є ознакою набуття досвіду ціннісного відношення до світу та людей.

Ще більш неоднозначними, ніж визначення поняття, є підходи до класифікації soft skills. Всесвітнім економічним форумом 2016 року визначено десять ключових навичок, а саме: комплексне вирішення проблем, критичне мислення, креативність, вміння управляти людьми, емоційний інтелект, вміння аналізувати та приймати рішення, клієнтоорієнтованість, навички ведення переговорів, гнучкість мислення, вміння працювати в команді [8, с. 46]. Згідно з дослідженнями Університету Східного Кентуккі, серед найважливіших м'яких навичок виділяють такі: навички спілкування; ввічливість; гнучкість; міжособистісні навички; позитивне відношення; професіоналізм; відповідальність; командна робота; трудова етика [2, с. 76].

Науковцями пропонуються авторські класифікації soft skills. З урахуванням сфер для форму-

вання «м'яких навичок» (когнітивна, діяльнісна й особистісна), І. Муравйовою запропонована карта soft skills, що містить три блоки: 1) блок когнітивних здібностей: уміння панорамно й критично мислити; проектне мислення (здатність до передбачення, цілепокладання); уміння приймати рішення в ситуаціях обмеженості часу; уміння творчо вирішувати відкриті завдання; 2) блок діяльнісних здібностей: лідерські якості, уміння управляти собою й аудиторією (організаторські здібності, міміка, мова); уміння створювати тексти, здатність до візуалізації інформації; уміння взаємодіяти з іншими; 3) блок особистісних здібностей: уміння публічно виступати (і зрозуміло викладати думки, захопити аудиторію темою, презентація себе); уміння працювати в команді; комунікативні здібності; уміння мотивувати, захоплювати; уміння «бачити» іншу людину; оволодіння навичками тайм-менеджменту (самоорганізація) [1, с. 110]. Перевагою є чітке позначення принципу класифікації м'яких навичок, а також відповідність прийнятого критерію еволюційного принципу. Обмеженням запропонованого підходу є те, що спосіб віднесення тих чи інших навичок до виділених блоків автором не конкретизовано, тому класифікація не є достатньо переконливою.

Для усунення недоліків в існуючих підходах до класифікації soft skills застосуємо еволюційний принцип для виділення підстав класифікації.

З урахуванням результатів еволюційного руху матерії, що втілюється в її нових організаційних формах (і відтворюється на філо- й онтогенетичному рівнях розвитку людини), слід виділити чотири ступені розвитку людства: нежива природа (фізичний світ), життя (система, що саморегулюється), суспільство (система, що самоорганізуються), творчість (система, що самовідтворюється). На фізичному рівні організації матерії soft skills існують у формі інстинктів, що забезпечують збереження життя. Починаючи з біологічного рівня soft skills можуть бути розглянуті або як інтелектуальні здібності в психологічному аспекті (когнітивна структура як організаційна форма матерії), або як life skills в соціальному аспекті (розвиток як форма руху матерії). Навички можуть бути такі, що мають переважно когнітивне або ситуативне походження. Сутності першого відповідають ті, що ґрунтуються на роботі когнітивної структури, сутності другого, – soft skills, у яких відображений зміст активності (таких навичок може бути безліч, тому існує різноманітність у класифікаціях). Проте на підґрунті ситуативних навичок відбувається відбір тих soft

skills, які мають перспективне значення, оскільки виявляються корисними для задоволення потреб. Вони мають зв'язок із когнітивною структурою, що забезпечує стійкість і дозволяє розглядати як інтелектуальні здібності. Саме вони й представляють найбільший інтерес як такі, що пов'язані з розвитком інтелекту людини.

Ми виходимо з припущення, що soft skills відповідають сутності механізму розвитку особистості, у якому задіяні три основні компоненти: когнітивний, афективний, поведінковий. Оскільки афективний компонент зазнає впливу як з боку середовища, так і з боку волі (свідомості), можлива подвійність м'яких навичок, що з ним пов'язані. У перехідний період розвитку системи посилюється вплив середовища (soft skills для захисту). До числа таких навичок нами віднесено комунікативні і проектні навички. Завдяки набуттю системою сталого характеру посилюється перетворювальна здатність особистості (soft skills для підтримання стійкості). До навичок другого типу віднесено тайм-менеджмент і критичне мислення. Третю групу утворюють навички, які мають змішаний характер (лідерство, емоційний інтелект), – у них вплив поведінкового (середовищного) і когнітивного компонентів урівноважений (soft skills для сталого розвитку). Виділені soft skills можуть бути одночасно розглянуті і як інтелектуальні здібності, і як ключові компетентності, оскільки визначають спосіб реалізації на практиці набутих знань і умінь. Розвиток відбувається завдяки взаємодії особистості й середовища, тому спрямованість змін може бути різною: назовні і всередину. Якщо зазначені вище навички є такими, що орієнтовані всередину (розвиток особистості), то назовні орієнтованими є кооперація й креативність (перетворення середовища). На відміну від попередніх, ці навички можуть бути розглянуті як інтелектуальна здатність (але не здібність).

Запропонована модель має гіпотетичний характер. Проте вона розроблена шляхом дедуктивного висновку із застосуванням еволюційного принципу й системної методології. Перевіримо виділені soft skills.

Еволюційному принципу у більшій мірі відповідає підхід, згідно якого виділено чотири основні навички: креативність, критичне мислення, кооперація та комунікативні навички [6].

Тайм-менеджмент може бути розглянутий у вузькому і широкому розумінні. У першому випадку – це вміння правильно керувати часом, здібність до самоорганізації (О.Чуланова, 2016),

у другому, – здібність передбачати майбутнє. Е.Тоффлер у науковій праці «Шок майбутнього» (2002) підкреслює відсутність у людства таких ключів часу, які посилювали б почуття майбутнього. Проте способи надсилати людську свідомість як вперед, так і назад, існують. Тому важливим є створення народної, орієнтованої на майбутнє, свідомості.

На важливість критичного мислення вказують І.Муравйова, О.Курінний, К.Волинець тощо. Сутності критичного мислення відповідає вміння обирати. Є.Тоффлеру (2002) також належить думка про те, що людям, які мають жити в суперіндустріальному суспільстві, знадобляться нові вміння та навички в трьох ключових сферах: вмінні вчитися, вмінні спілкуватися і вмінні вибирати. Специфіці критичного мислення відповідає інтелектуальна здібність, яка дозволяє суб'єкту соціального процесу «робити особистий духовно-світоглядний вибір» (волинець), вміння в орієнтуватися в новому; вміння знаходити й обробляти інформацію тощо [1, с. 108].

Лідерська компетентність забезпечує ефективність взаємодії. Завдяки їй стає можливим згуртування групи, побудова ефективної командної взаємодії для вирішення проблем. Лідерській компетентності відповідають вміння працювати в команді (О.Курінний, Ж.Діденко), міжособистісні навички (О.Курінний, К.Волинець), лідерські якості (О.Чуланова, Н.Таптигіна), бажання і прагнення постійно самовдосконалюватись (І.Муравйова), вміння узгоджувати свої дії з іншими вміння презентувати себе і свої ідеї (Н.Таптигіна). На нашу думку, лідерство й командна взаємодія є тотожними навичками: основою обох є емоційний інтелект.

З урахуванням міжнародного досвіду, найчастіше дослідники виділяють комунікативні навички та емоційний інтелект. Більшість дослідників поняття «soft skills» обов'язково пов'язують із комунікативними навичками (К.Волинець, Ж.Діденко, Н.Длугунович, О.Курінний, І.Муравйова, С.Шестакова). Значущими вважаються навички комунікації і володіння публічним мовленням, вміння здійснювати ефективний мовленнєвий вплив на адресата мовлення, переконувати, аргументувати [3, с. 227]. Вплив на іншого є ознакою комунікативних навичок, і лідерства.

Європейська організація економічного співробітництва й розвитку опублікувала у 2015 р. результати дослідження «Навички для розвитку суспільства. Сила емоційних і соціальних нави-

чок» (The Power of Social and Emotional Skills), де констатується принципова значущість емоційних і комунікативних якостей студента. Емоційний інтелект з soft skills пов'язують і вітчизняні науковці (К. Волинець, К. Коваль, О. Чуланова, О. Таптігіна).

Проектні навички найчастіше позначаються як здатність вирішувати проблеми; вони скоріше мають соціальний, а не психологічний характер. К. Волинець виділяє такі м'які навички як комунікація, міжособистісні навички, емоційний інтелект, лідерство, добросовісність, ввічливість, відповідальність, професіоналізм, ентузіазм, гнучкість, робота в команді, здатність вирішувати проблеми та критичне мислення [2, с. 75].

Найменш представленою у наукових публікаціях вітчизняних дослідників є креативна компетентність й кооперація. С. Шестакова вказує на значущість здатності креативно вирішувати професійні завдання [3]. Проте навичка креативності представлена у більшості міжнародних класифікацій.

Чотири з восьми, виділених нами софт скілз, відображені у положенні про те, що «трансформація освіти в умовах глобалізації вмінь, за допомогою яких майбутній фахівець зможе критично мислити, гідно спілкуватися з персоналом та клієнтами, зуміє ефективно використовувати час, знаходити креативні рішення завдань» [5, с. 267]. Як бачимо, креативність пов'язана з пошуковою активністю, тобто досвідом творчої діяльності.

Таким чином, аналіз накопиченого у вітчизняних дослідженнях емпіричного матеріалу підтверджує правильність висунутих на основі еволюційного принципу гіпотетичних положень щодо класифікації soft skills.

Висновки:

1) під «soft skills» будемо розуміти інтелектуальну якість суб'єкта соціального процесу, що забезпечує стійкість до зовнішніх викликів і можливість швидкого й адекватного реагування на зміни середовища, а також є внутрішнім джерелом творчої професійної самореалізації особистості. Ця якість суб'єкта є ознакою набуття досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу.

2) На основі системно-еволюційного підходу та аналізу наукових праць встановлено, що суттєвими ознаками «soft skills» є: неспеціалізований, надпрофесійний, комплексний, особистісний характер; процесуальність (динамічність, соціальність); зв'язок із когнітивним компонентом; стійкість. Виділені ознаки дозволили конкретизувати підстави для класифікації.

3) Запропонована класифікація soft skills, яка дозволяє упорядкувати «soft skills»: за характером провідного чинника актуалізації «гнучких навичок»: вплив середовища (soft skills для захисту: комунікативні і проектні); вплив людини, що наділена свідомістю і волею (soft skills для підтримання стійкості: тайм-менеджмент і критичне мислення); вплив особистості, що здійснює пошук оптимального рішення (soft skills для сталого розвитку: емоційний інтелект і лідерство, кооперація і креативність). Залежно від спрямованості змін внаслідок взаємодії особистості і середовища, доцільно розрізняти гнучкі навички, що орієнтовані всередину (розвиток особистості: комунікативні, проектні, тайм-менеджмент, критичне мислення, емоційний інтелект, лідерство); гнучкі навички, що орієнтовані назовні (перетворення середовища: кооперація, креативність). Виділені групи навичок відповідають основним компонентам особистості: когнітивному (тайм-менеджмент, критичне мислення), афективному (комунікативні, проектні, емоційний інтелект, лідерство), поведінковому (кооперація, креативність). Виділені soft skills перевірені через зіставлення з переліком навичок, що пропонуються науковцями.

4) Soft skills можуть бути розглянуті або в психологічному контексті як інтелектуальні здібності, або в соціальному контексті як загальна компетентність (інтелектуальна здатність). Запропонована класифікація дозволяє здійснити розрізнення в системі ключових компетентностей інтелектуальних здібностей як таких, що пов'язані із психологічною структурою: тайм-менеджмент, критичне мислення, емоційний інтелект і лідерство, а також інтелектуальних здібностей як таких, що пов'язані з практикою (соціальною взаємодією): комунікативну, проектну, кооперацію, креативність.

5) Розроблена на основі еволюційного принципу класифікація soft skills може бути застосована для удосконалення стандартів вищої освіти, зокрема щодо підготовки психологів, приведення їх у відповідність до єдиного зразка (попередній аналіз переконує, що на даний момент у різних стандартах одного ступеня вищої освіти наявна різноманітність у формулюванні загальних компетентностей).

6) Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю обґрунтування механізму формування soft skills на основі еволюційного принципу та з урахуванням запропонованої класифікації.

Список літератури:

1. Муравйова І.О. Soft skills у сучасних реаліях української освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Т.1. Випуск 32. С.108-112
2. Волинець К.І. Підготовка майбутнього педагога нової генерації в контексті ініціатив давоського форуму з питань освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Збірник наукових праць. 2021. № 36 (2). С.74-79
3. Шестакова С. (2020) Використання інтерактивних методів навчання для формування Soft skills у студентів юридичного профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 2 (96). С. 224–233.
4. Коваль К. О. Розвиток “Soft skills” у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
5. Діденко Ж. Формування м'яких навичок («Soft skills») на заняттях англійської мови у майбутніх менеджерів в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Том 2. Вип.35. С.266-271
6. Курінний О.В., Черкасова Т.А. (2022) Формування м'яких навичок при вивченні іноземних мов. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 44 (2). С.7-10
7. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 6. С. 239–242
8. Бучинська Т.В. *Формування універсальних компетентностей людини в умовах інклюзивного розвитку світового господарства*. Дис. ... канд.економ. наук: 08.00.02. Тернопіль: 2018. 255с.
9. Стадній А. С., Голод С. В. М'які навички в професійній діяльності. *XLIX науково-технічна конференція підрозділів ВНТУ* : матеріали, 27–28 квітня 2020 року. Вінниця. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/>
10. Махначова Н. М., Мідляр. А. К. «Soft skills» керівника підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 17. С. 380–383
11. Cinque M. Soft skills development in European countries. *Tuning Journal*. 2016. № 2. P. 389–427
12. Haselberger D. Mediating Soft Skills at Higher Education Institutions: Guidelines for the design of learning situations supporting soft skills achievement. California : Modes, 2012. 133

Kopylova S.V., Kovalska N.M. A SYSTEMATIC-EVOLUTIONARY APPROACH TO THE CONCEPT «SOFT SKILLS»

Based on the evolutionary principle, the article analyzes the concept of "soft skills" and its connection with the concepts of intellectual abilities and key competence. The methodological basis for the analysis is the system-evolutionary approach, which allows us to understand soft skills in the system of relationships with personality components: cognitive, affective, behavioral. This will ensure the reduction of ambiguity in the interpretation of the concept of "soft skills", as well as make possible a critical assessment of numerous scientific works devoted to the analysis of this concept.

The generalization of scientists' views on the essence of soft skills made it possible to identify the signs of the corresponding concept. On the basis of the selected features of soft skills, the pre-formulated definition of the corresponding concept was clarified, and the basis of classification was also chosen.

It has been established that the existing approaches to the classification of soft skills are based on empirical principles. Uncertainty of methodological prerequisites gave rise to a variety of designations of those intellectual abilities and abilities that belong to "soft skills". To eliminate this shortcoming, the evolutionary principle was applied.

The classification of soft skills is proposed, which allows them to be organized: according to the nature of the leading factor in the actualization of "flexible skills": the influence of the environment (soft skills for protection: communicative and project); the influence of a person endowed with consciousness and will (soft skills for maintaining stability: time management and critical thinking); the influence of the individual searching for the optimal solution (soft skills for sustainable development: emotional intelligence and leadership, cooperation and creativity). Depending on the direction of changes due to the interaction of the individual and the environment, it is advisable to distinguish flexible skills that are oriented inward (personal development) and those that are oriented outward, that is, on the transformation of actuality.

Key words: *system-evolutionary approach, intellectual abilities of an of a person, intellectual ability of an individual, soft skills, classification of soft skills, key competence.*